

ANTROPOCÈ: LA FI D'UN MÓN

INSPIRA
74

© 2019, Daniel Closa Aulet

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B
08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: maig de 2019
ISBN: 978-84-17214-72-2
DL B 12784-2019
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic,
ni la transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Daniel Closa

ANTROPOCÈ: LA FI D'UN MÓN

Guia per entendre com estem
alterant el planeta

 Angle Editorial

Índex

Prefaci	9
Nous temps, nous conceptes	19
Antropocè?	29
El nostre racó a l'Univers	39
Una nova línia entre els estrats	63
L'arrel del problema: l'esclat de població	75
Canvis per terra, mar i aire	87
Ja n'estem segurs, de tot això?	113
Quan els sistemes col·lapsen	125
La fi del món? O la fi d'un món?	133
Aturar, revertir, adaptar	147
Les bones intencions	167
Quin món volem i quant estem disposats a pagar?	179

Prefaci

«No saber és dolent; no voler saber és pitjor.»
Proverbi africà

L'estiu del 2018 vaig aconseguir fer realitat un somni que arrossegava des de petit. Després d'uns quants dies caminant sota la pluja del monsó per uns camins en què les sangoneres em van fer entendre el sentit de la paraula «infestat», vam arribar al camp base de l'Annapurna, al centre de l'Himàlaia. A més de quatre mil metres d'altura ja es comença a notar que qualsevol esforç et costa més de l'habitual, però era una incomoditat que valia la pena per tal d'admirar aquelles enormes parets de roca i gel que marquen el sostre del món. A poca distància dels barracons del camp pots enfilarte fins a un talús des d'on es veuen en tota la seva esplendor les muntanyes que delimiten el semicercle que tanca la vall del riu Modi Kola. Però en el moment que hi vaig arribar el que em va cridar l'atenció no van ser els cims nevats sinó el gran buit que hi havia a la part inferior de la vall. El talús constituïa la vora superior de la paret

que marcava l'antic límit de la gelera que baixava dels Annapurnes. Una gelera de la qual només en quedava, unes dotzenes de metres més avall, una mica de gel difícil de veure, ja que estava completament cobert per terra, pedres i sediments que, en algun moment del passat, la gelera havia anat arrossegant muntanya avall.

De l'antiga llengua de gel que serpentejava per entre les muntanyes més altes del planeta ja només en queda una immensa cicatriu sobre el terreny.

És curiosa, i certament desagradable, la sensació que s'experimenta en veure l'absència d'alguna cosa. Tenia davant dels meus ulls un paisatge totalment modificat per la desaparició de la gelera. El primer que em va passar pel cap va ser empenyar-me per un altre dels efectes de l'escalfament global. El que estava veient era una mostra palpable del dany que estem fent els humans a un planeta extraordinàriament bell. Però de seguida em va sorgir un dubte: podia estar del tot segur que la desaparició d'aquella gelera era un efecte directe de l'escalfament global? La quantitat de gel que havia circulat per la vall havia estat enorme, i si el canvi climàtic hagués tingut aquell efecte a l'Himàlaia ja s'hauria endut pel davant totes les geleres dels Alps.

És una mena de dubte que he tingut moltes vegades i que simbolitza molt bé els problemes que se'ns plantegen quan ens enfrontem a l'escalfament global. En la majoria de casos només tenim una idea aproximada i

relativament confusa del que intuïm que està començant a passar. Les dimensions del fenomen són tan enormes que la seva magnitud escapa a la nostra experiència quotidiana, i aleshores optem per diferents plantejaments que ens permeten simplificar-ho. Això ho acostumem a fer de diferents maneres, però la majoria són errònies.

Per exemple, des de fa un temps, cada huracà, cada sequera, cada incendi forestal, cada metre que retrocedeix una gelera i cada dia de calor durant l'hivern o cada dia fred a l'estiu es considera una manifestació del canvi climàtic. Els humans sempre hem dit que el temps està boig, però ara a més assenyalem el culpable de la seva bogeria: l'escalfament global causat per nosaltres mateixos. Una posició una mica exagerada que pot fer que tots acabem una mica paranoics veient catàstrofes allà on només hi ha la impredictibilitat de la natura. És cert que estem generant canvis de gran magnitud que afectaran —que ja estan afectant— l'equilibri climàtic del planeta, però les campanyes de la por centrades a exagerar-ne els efectes, a mostrar imatges falses de catàstrofes mediambientals i a proposar solucions simplistes a un problema d'una enorme complexitat només fan que confondre i, en ocasions, desinformar.

D'altra banda, hi ha molta gent que es mostra escèptica i assenjala que no és cap novetat que hi hagi canvis. Que al llarg dels segles les geleres han anat i han tornat, que sempre hi ha hagut temporades amb més

i amb menys tempestes, que les sequeres o les riuades no són coses noves i que hi ha tot un grapat d'interessos no sempre clars al voltant del moviment ecologista. Vaja!, que ens estem tornant paranoics sense motiu.

Ara bé, si l'excés de por pot ser un error, passar a l'altre extrem i negar un problema que tenim al davant és un plantejament una mica irracional. És absurd pensar que podem alliberar milions de tones de gasos hivernacle a l'atmosfera, substituir la meitat dels terrenys fèrtils per camps de conreu, abocar tones de plàstic per tots els mars..., i esperar que no passi res. Potser sí que el moviment ecologista mostra uns certs símptomes de paranoia, però pots estar paranoic i, tot i així, tenir raó. Fins i tot els més hipocondríacs algunes vegades estan malalts de veritat!

Probablement, però, la majoria de nosaltres optem per una confortable actitud intermèdia. Som conscients del problema i ens inquieta prou per estar-ne pendants, però en el fons considerem que no ens pertoca a nosaltres prendre les mesures per solucionar-lo. Les autoritats ja faran alguna cosa, que per això les triem. De totes maneres, millor que no siguin mesures gaire impopular i que ni els passi pel cap apujar impostos per salvar el planeta, perquè no ens ho empassarem. D'altra banda, si pretenen limitar l'ús dels vehicles de motor o qualsevol altra mesura que ens incomodi mínimament, deixarem de votar-los i en posarem en el seu lloc altres que

facin propostes menys empipadores. A més, els científics segur que acabaran trobant alguna manera de solucionar el problema. Els avenços científics i tecnològics són cada vegada més impressionants, no? Doncs que s'espavilin a resoldre el daltabaix del canvi climàtic. Mentrestant, ens limitarem a comprar aliments que portin l'etiqueta d'ecològic, que segur que això és bo per al planeta, i a indignar-nos molt fort quan vegem una fàbrica que fumeja molt o unes obres que arrenquen arbres de la vorera. Ja intuïm que això segurament no servirà de gran cosa, però almenys ens permet tranquil·litzar la nostra consciència. Aquesta serà la nostra petita contribució per salvar el planeta, un gra de sorra que unit a molts altres petits gestos pot acabar marcant la diferència. Oi?

Per a la majoria de nosaltres el problema és esbrinar quines informacions són fiables, quines són dubtoses, quines són falses o errònies i quines són interessades, i encara més en l'època de la hiperinformació i de l'esclat de les notícies falses i les veritats alternatives. En això jo em trobo en una situació interessant: com a científic em resulta relativament senzill entendre com funciona la recerca i interpretar el llenguatge tècnic, no em sorprèn que es rectifiquin les teories a mesura que apareixen noves dades i tinc molt present el grau d'incertesa de qualsevol coneixement. D'altra banda, la meua recerca té a veure amb la biomedicina, un camp del tot allunyat de la geologia, la climatologia o l'oceanografia, de

manera que no tinc interessos lligats a la necessitat de subvencions, ni preferències per unes o altres explicacions relacionades amb el departament on treballa. Per descomptat, el fet de no ser un expert fa que hi hagi detalls que se m'escapen, però també em facilita veure-ho tot amb una perspectiva una mica més àmplia.

El cas és que disposar d'una certa perspectiva és imprescindible per entendre fenòmens que es caracteritzen precisament per una extrema complexitat. Al febrer del 2019 el nord dels Estats Units va patir una extraordinària onada de fred. Les temperatures van baixar a rècords històrics i les imatges de Chicago cobert de neu i amb les aigües del llac completament glaçades recordaven algunes pel·lícules apocalíptiques. Com era previsible, el president Trump es va afanyar a assenyalar aquell fenomen com una mostra que l'escalfament global anunciat pels climatòlegs no existia. Però la realitat és justament la contrària. Encara que semblés contrari a la intuïció, era l'escalfament de l'atmosfera del planeta el que havia afavorit aquella gelada, ja que les temperatures més elevades havien alterat un corrent d'aire que circula al voltant del pol i que manté l'aire glacial confinat en aquella zona. Quan el corrent es va afeblir, algunes gloopades d'aire polar van poder desplaçar-se cap a zones més meridionals, van arribar fins a Chicago i van deixar-ho tot gelat. No hi ha res més desesperant que veure mentalitats simples com la de Donald Trump intentant explicar fenòmens

complexos. Més encara si la seva intenció no és entendre les coses sinó, senzillament, treure'n profit.

Perquè aquest és un altre motiu de confusió: els interessos creats. No és estrany que un problema causat pel sistema productiu que tenim establert arreu del món generi una resposta en forma de campanyes de desautorització, descrèdit als científics i finançament d'estudis fets a mida per contrarestar la percepció que la societat pugui tenir de la qüestió. Ja va passar amb el tabac, amb la contaminació per plom i en cada ocasió en què el gran capital ha vist amenaçada la seva manera de viure. De nou, això no implica necessàriament que tinguin o no raó, però obliga a destriar el gra de la palla en les informacions que ens arriben. He trobat persones intel·ligents donant per bones propostes que resultaven absurdes per poc que hi penséssim una mica, però és que en temes que no ens afecten de manera directa tenim tendència a abraçar la posició més còmoda i no donar-hi més voltes. Ja tenim tots prou problemes a la vida per amargar-nos l'existència amb més problemes que, a sobre, no estan sota el nostre control.

Però és un error pensar que només hi tenen interessos les grans companyies i els diferents consorcis comercials o polítics. Nosaltres també en tenim. Ens convé mantenir un medi ambient en el qual puguem viure de manera raonablement satisfactòria. Ens agradi o no, ja està arribant el moment de decidir cap a quin

règim climàtic volem empènyer el planeta. Podem anar pensant que els canvis que afectin zones allunyades de l'Àfrica no ens incumbeixen, però quan els refugiats climàtics truquin a la porta i ens reclamin responsabilitats pels canvis que hem contribuït a generar segurament ens adonarem del nostre error.

El debat sobre el canvi climàtic i la resta d'efectes que estem generant a escala planetària apareix amb freqüència als mitjans de comunicació. Per desgràcia, el rigor de les informacions acostuma a ser, com a mínim, discutible. Els fenòmens individuals poden ser molt interessants des del punt de vista periodístic, però la seva espectacularitat ens fa perdre de vista el quadre global. El catastrofisme amb què es presenten aquests temes acaba per generar una idea distorsionada del que està passant, alhora que convida al desànim i al «ja no hi podem fer gaire res». Tal com passa amb la medicina, hem de saber diagnosticar correctament què està passant, distingir el que és normal del que és patològic i entendre quins remeis són efectius i quins són simples placebos.

Les condicions del planeta sempre han anat variant. Ha viscut gelades, moments d'abundància, sequeres, èpoques desèrtiques i tota mena de catàstrofes. En cada cas hi ha hagut un factor responsable del canvi: erupcions volcàniques, canvis en l'activitat solar, moviments dels continents, impactes de meteorits o el que sigui que passés. No costa gaire adonar-se que actualment el

factor principal de canvi és la nostra activitat. Individualment un humà pot fer molt poca cosa, però l'esclat de població combinat amb la revolució industrial i tecnològica que ha tingut lloc en els dos últims segles ja genera uns efectes que no es poden ignorar. El concepte d'Antropocè és encertat perquè resumeix en una paraula el que està passant al planeta Terra: un nou període geològic en què els protagonistes som nosaltres.

Aquest protagonisme ens obliga a triar entre el que s'ha anomenat Antropocè dur o un Antropocè més amable. La diferència entre les dues opcions és important i determinarà les condicions en què es trobaran el planeta les properes generacions. Podem intentar limitar l'impacte que estem generant o podem decidir deixar-ho per més endavant, tenint present que cada dia que passa fa que els canvis sigui més intensos i, per tant, més difícils de revertir. Cada opció té uns costos i obliga a prendre decisions que afecten la nostra manera de viure. Però per triar correctament necessitem estar ben informats, ens cal entendre el problema, conèixer les possibles respostes i saber fins a quin punt són realistes. I, sobretot, ens cal tenir clares les conseqüències de no fer res. No sé a vosaltres, però a mi m'agrada l'indret on he viscut, la gastronomia de la Costa Brava, el Pirineu nevat, els horitzons del delta de l'Ebre o les vinyes del Penedès. Una de les conseqüències de l'Antropocè dur serà la desaparició de tot això. Quan

es fa referència a l'escalfament global tendim a pensar en la fusió del gel de l'Antàrtida o en les illes del Pacífic que quedaran submergides, però els seus efectes ens tocaran molt més de prop i, segurament, més aviat del que ens imaginem. Això no vol dir que tots els canvis siguin necessàriament dolents. Senzillament el país es convertirà en un indret diferent del que hem conegut i estimat. S'acosten molts canvis, però si treballem per la versió més amable de l'Antropocè potser podrem decidir quins són acceptables, a quins ens podem adaptar i quines mesures caldrà prendre per evitar o minimitzar aquells que considerem inacceptables. Considerant l'història de la humanitat, potser tot plegat és pecar de molt optimisme, però el món mai no ha sigut de les persones que es queden sense fer res.

Aquella vella dita de «mira de deixar el món millor de com te'l vas trobar» sempre m'ha semblat molt encertada, però no tinc gens clar que ara mateix tinguem gaires possibilitats d'aplicar-la. Si no ens hi posem seriosament o si ens limitem a maquillar una mica el nostre comportament amb accions boniques però irrellevants, el món que previsiblement deixarem als nostres fills estarà sotmès a unes tensions mediambientals molt més importants de les que la majoria de nosaltres imaginem. No fer res i deixar que ho solucionin (si és que poden) les generacions futures és una opció, però no és la meua.

Antropocè?

quatre mil cinc-cents milions d'anys
· geocronologia · Holocè

«La geologia ens ha donat la immensitat del temps i ens ha mostrat com de petita és la part que la nostra espècie ha ocupat.»

STEPHEN JAY GOULD

Això de les eres geològiques resulta una mica embolicat la primera vegada que t'hi enfrontes. N'hi ha moltes i amb noms que conviden a la confusió. A més, els humans som molt poc eficients quan es tracta d'imaginar coses que s'allunyen de l'escala humana. Podem visualitzar sense problemes coses que mesuren un pam, un metre o un quilòmetre. Però si ens parlen de milions de quilòmetres, de parsecs o d'anys llum, doncs senzillament no ens en fem una idea. Hi ha qui diu que sí que s'ho imagina, però en realitat s'enganya. El nostre cervell no sap com manejar magnituds descomunals grans. Doncs passa el mateix amb el

temps. Uns minuts, unes hores o uns anys són conceptes que podem entendre perfectament, però si comencem a parlar de milions d'anys de seguida ens perdem. I recordem que la Terra es va formar fa uns quatre mil cinc-cents milions d'anys. Poca broma!

De totes maneres, encara que mentalment no ho visualitzem, sí que podem calcular-ho i definir-ho. D'això se n'encarrega la geocronologia, la branca de la geologia que té per objectiu determinar les edats de les roques, els fòssils i, especialment, els sediments. Amb tot això s'ha pogut anar marcant diferents etapes que han tingut lloc al llarg de la història de la Terra. Probablement l'etapa que més ens sona a tots és el Juràssic, gràcies als dinosaures de l'Stephen Spielberg, tot i que segurament són més aviat pocs els qui podrien indicar quant temps ha passat des que va acabar el Juràssic o quin període va venir després.

La geocronologia ha establert diferents nivells per agrupar les diferents edats de la Terra, des dels més grans, els eons, que duren centenars de milions d'anys, fins a les edats, de pocs milers d'anys. Altres divisions intermèdies són les eres, els períodes i les èpoques. Ja podem intuir que aquestes paraules tenen sentits diferents en el llenguatge col·loquial i en el camp de la geologia. Per exemple, el Juràssic va ser un període que va durar gairebé quaranta milions d'anys i que va acabar fa cent quaranta-cinc milions d'anys, quan va comen-

çar el període Cretaci. Ara mateix estem al Quaternari, un període que dura des de fa *només* uns dos milions d'anys. Les èpoques són les divisions més fines i poden tenir noms curiosos, com el Furongià, el Guadalupia, el Miocè o el Plistocè, però l'època que més ens interessa és l'Holocè, que és la que estem vivint actualment i que va començar fa 11.650 anys.

Per situar-nos una mica, el més senzill és començar per les grans divisions: els eons. D'aquests només n'hi ha quatre, dels quals els tres primers són més aviat poc interessants, almenys des del punt de vista dels éssers vius. Es tracta de l'Hadeà, l'Arqueà i el Proterozoic. Tots tres junts comprenen gairebé quatre mil milions d'anys, que són vuit novenes parts de la història del planeta. El problema és que durant tot aquest temps els únics habitants que hi havia eren organismes microscòpics. Per descomptat, al planeta hi van passar moltes coses remarcables, però pel que fa al que a nosaltres ens importa la cosa no es posa interessant fins que va començar l'últim eó, el Fanerozoic. És en aquest moment quan van aparèixer els organismes pluricel·lulars: animals, plantes i fongs. De fet, l'aparició de les formes de vida més complexes és el que defineix l'inici del Fanerozoic, fa cinc-cents quaranta milions d'anys. Estrictament hauríem de dir que a finals del Proterozoic ja n'hi havia, però l'esclat de la biodiversitat va venir amb el Fanerozoic.

De manera que ara mateix estem vivint en el Fanerozoic, que al seu temps està dividit en tres eres: el Paleozoic, el Mesozoic i el Cenozoic. Els noms ja donen pistes: en grec, *paleo* vol dir «antic», de manera que el Paleozoic és la divisió més antiga, el Mesozoic és la del mig (*mesos* en grec vol dir «entremig») i Cenozoic fa servir el prefix *ceno*, derivat del grec *kainos*, que vol dir «recent». L'adjectiu «recent» és encertat, ja que el Cenozoic és l'era en què estem vivim actualment. Per cert, els dinosaures van viure durant el Mesozoic, i l'impacte del meteorit que en va desencadenar l'extinció fa seixanta-cinc milions d'anys és la marca que defineix el final de la seva era i l'inici del Cenozoic. És interessant notar que per molt que associem els temps prehistòrics amb els dinosaures, aquests van viure «només» durant uns dos-cents milions d'anys, que encara que a escala humana ens semblin molt temps, únicament representen un quatre per cent del total de la història del planeta.

Però tornem a la nostra era, el Cenozoic. El nom fa referència, en certa manera, a la desaparició dels dinosaures i l'aparició de nous tipus d'animals, és a dir, al domini dels mamífers. Fins a l'any 2009 aquesta era s'havia dividit en dos períodes, el Paleogen i el Neogen (de nou no es van complicar la vida, i els noms fan referència a la part antiga i la part nova del Cenozoic). Ara, però, s'hi ha afegit un període final, el Quaternari, que

va començar fa dos milions i mig d'anys. De manera que fins fa relativament poc dèiem que vivíem al Neogen, però ara resulta que vivim al Quaternari. Coses de les classificacions canviant que fem els humans.

En tot cas, encara podem seguir una mica més amb aquestes divisions, ja que el Quaternari està dividit en dues èpoques cada vegada més curtes: el Plistocè, que només va durar una mica més d'un milió i mig d'anys, i l'època actual, l'Holocè, el benjamí de la geocronologia, que ha complert poc més de deu mil anys des del seu inici, quan es va acabar la darrera glaciació i les primeres civilitzacions van treure el nas. Aquesta ha sigut una època amable, caracteritzada sobretot per una notable estabilitat ambiental. No hi ha hagut glaciacions importants, cap meteorit s'ha estavellat contra el planeta, el nivell d'erupcions volcàniques ha sigut comparativament modest i els moviments de les masses continentals no han resultat determinants. L'Holocè ha sigut un temps en el qual el clima ha posat les coses fàcils als éssers vius que han tingut la sort de viure-hi, i tenim bons motius per pensar que si els humans hem tingut tant èxit ha sigut en bona part gràcies a l'estabilitat de l'Holocè.

Però un moment! Que encara hi ha més divisions. Aquestes són molt recents, ja que van ser aprovades al juny del 2018, per partir l'Holocè en tres edats: el Greenlandià, el Northgrippià i el Meghalayà. Els noms

deriven de l'indret del planeta on hi ha les marques geològiques que han permès establir-los. Les dues primeres s'han trobat a partir de mostres de gel de geleres de Grenlàndia, i l'última, gràcies a determinades marques en estalactites d'una cova a l'estat indi de Meghalaya. En principi, el Meghalayà va començar fa quatre mil dos-cents anys, quan una sequera va colpejar les civilitzacions egípcia, mesopotàmica, índia i de la vall del riu Iang-tsé, i ha durat fins ara. Com a curiositat, és la primera divisió geològica establerta a partir de fets que han afectat civilitzacions, ni que sigui de manera més aviat modesta.

Totes aquestes divisions no són immutables, i ocasionalment es van redefinint, ajustant o subdividint, de manera que segons quin text llegeixis l'embolic pot ser considerable, ja que notes discrepàncies en noms, divisions i dates, però a grans trets podem dir que estem vivint al Meghalayà, que forma part de l'Holocè, que forma part del Quaternari, que forma part del Cenozoic, que forma part del Fanerozoic... i, és clar, hi podem afegir l'any, el mes i el dia.

Aquesta classificació, encara que precisa, resulta difícil d'imaginar. Una manera més pràctica de visualitzar-ho és imaginar que tota la història de la Terra està comprimida en un únic any. A aquesta escala, cada dia equival a una mica més de dotze milions d'anys, i mil anys queden comprimits en set segons. Alesh-

res podem comparar amb molta més facilitat. L'Hadeà començaria el dia 1 de gener i acabaria el 5 de març. L'Arqueà duraria fins a mitjans de juny i el Proterozoic s'acabaria el 18 de novembre, moment en què començaria el nostre eó, el Fanerozoic. Un detall a recordar és que fins a mitjans de novembre només hi havia bacteris i altres organismes unicel·lulars habitant el planeta, però a partir d'aquí ja hi trobem plantes i animals. Els dinosaures van aparèixer cap al 15 de desembre i van dominar el planeta l'equivalent a deu dies, fins a finals del Cretaci, el dia 26 de desembre. El Quaternari començaria el 31 de desembre a les vuit del vespre, i el nostre amable Holocè s'iniciaria un minut i mig abans de les campanades de Cap d'Any.

Fixem-nos que en tota aquesta classificació l'Antropocè no hi apareix. Si l'incorporéssim al calendari, començaria unes quatre dècimes de segon abans de les campanades. Un no-res pel que fa a la història del planeta. Ara com ara no està acceptat com una divisió geocronològica oficial. Ja es veurà si finalment s'acaba incorporant en un futur més o menys llunyà o bé es descarta i es queda com una idea enginyosa, certament rellevant des del punt de vista conceptual, però no «geològica». De moment hi ha un Anthropocene Working Group que treballa recollint dades a favor d'incloure una nova divisió que tingui en compte les característiques dels temps en què estem vivint. Hi ha

arguments a favor i en contra, i ni tan sols està clar quin moment s'hauria de considerar que n'és l'inici, però això ja són discussions tècniques que requeriran el consens de qui finalment ho ha de decidir: la Comissió d'Estratigrafia de la Unió Geològica Internacional.

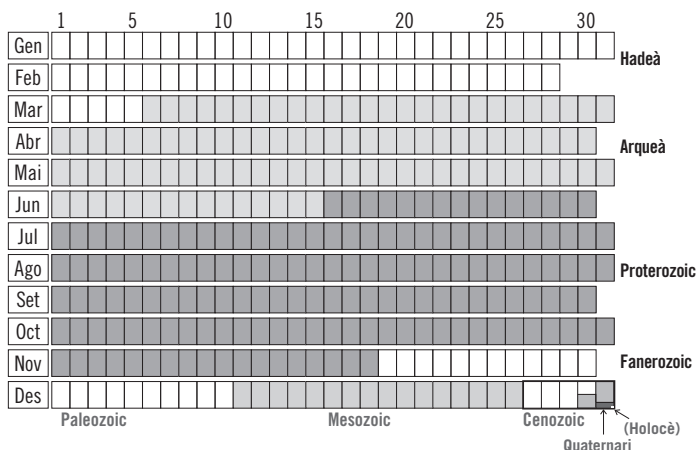

Figura 1: La història de la Terra comprimida en un any. Els animals i les plantes apareixen a mitjans de novembre i els humans ho fem el 31 d desembre. El Cenozoic està requadrat i a l'interior s'hi ressalten les tres divisions, el Paleogen, el Neogen i el Quaternari. L'Holocè és el puntet blanc, gairebé invisible, corresponent al darrer minut i mig.

El que és curiós és notar que, malgrat que acadèmicament hi ha un cert nivell de discussió tècnica, la idea de l'Antropocè ja ha calat en el públic i els mitjans de comunicació sense esperar a veure què decideixen els entesos. Probablement això passa perquè el concepte

en si mateix és massa potent per passar-ho per alt. Parlem d'una època geològica en la qual els humans deixem de ser simples espectadors, habitants temporals de la Terra, per convertir-nos en una força determinant en el destí del planeta.

O, dit en altres paraules, l'Antropocè seria aquell breu període geològic en què els humans vam engegar a fer punyetes el tranquil i acollidor Holocè.